

RDU PHARMACY EAGLE

Antibiotics Smart Use

Complementary guidance for community pharmacist

คำนำ

การใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลเป็นปัญหาที่มีความสำคัญในระดับประเทศ และส่งผลเสียต่อผู้รับบริการและสังคมทั้งในด้านความปลอดภัย ประสิทธิภาพการรักษา ความคุ้มค่า และปัญหาการดื้อยา นโยบายแห่งชาติด้านยาและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2564 ได้เน้นให้ประชาชนเข้าถึงยาจำเป็นที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง และใช้ยาอย่างสมเหตุผล เพื่อแก้ไขปัญหาภาวะโรคที่สำคัญ

เพื่อให้เป้าประสงค์ในการส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในร้านยา สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน และอยู่บนพื้นฐานของการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ เกิดความตระหนักถึงความสำคัญในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล นำไปสู่การปฏิบัติที่ดีทางเภสัชกรรมและการพัฒนาคุณภาพการให้บริการการรักษา สร้างความปลอดภัยด้านยาแก่ผู้รับบริการ และสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนในการใช้ยาอย่างสมเหตุผล แนวทางการจ่ายยาต้านจุลชีพใน 3 โรคหรืออาการที่พบบ่อยในร้านยาฉบับนี้จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบเป็นแนวทางการจ่ายยาต้านจุลชีพอย่างสมเหตุผลใน 3 โรคหรืออาการ (เจ็บคอ ท้องร่วง และแผลสด) รวมถึงยากุ่มอื่น ๆ ที่อาจสามารถพิจารณาจ่ายได้เพื่อบรรเทาอาการดังกล่าวข้างต้นตามหลักฐานเชิงประจักษ์เท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน

คณะกรรมการพัฒนาแนวทางและจัดทำคู่มือ ฯ

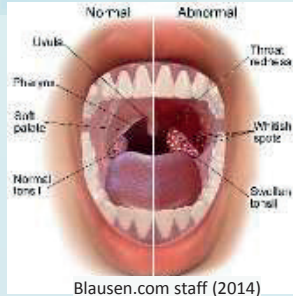
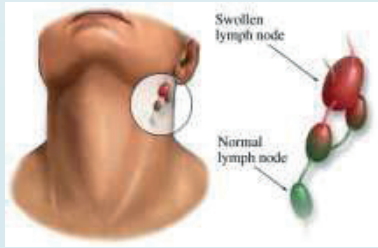
ธันวาคม 2560

แนวทางการใช้ยาต้านจุลชีพใน
โรคคอหอยอักเสบ
Antibiotic Smart Use in Pharyngitis

ผู้ป่วยมาด้วยอาการเจ็บคอ

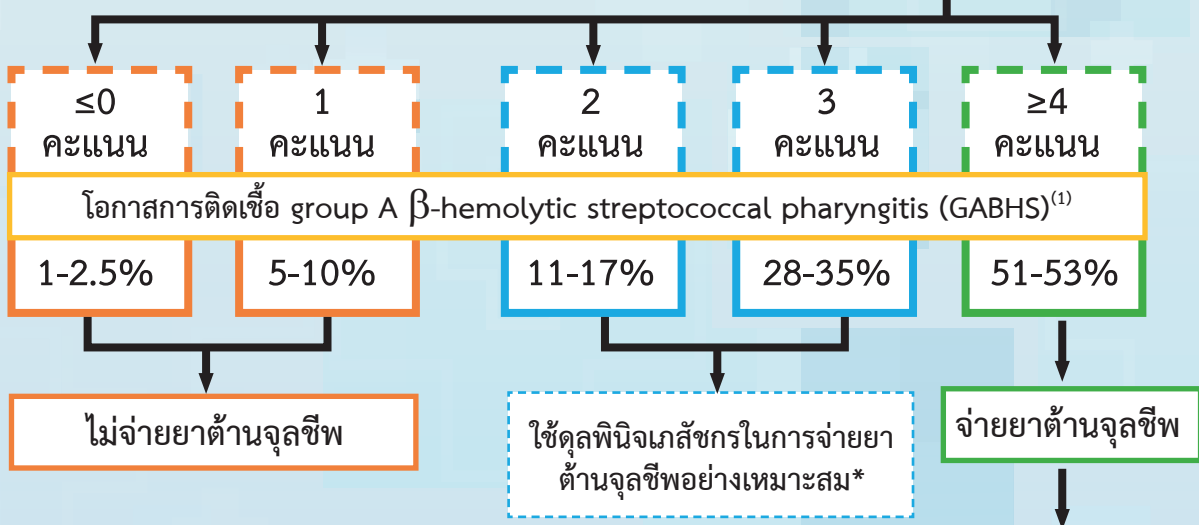
ซักประวัติ

ใช้กระจงสองคอ

Modified Centor criteria

เกณฑ์การประเมิน	คะแนน
ไข้ (> 38 องศาเซลเซียส)	1
ต่อมน้ำเหลืองข้างคอโตและกดเจ็บ	1
ต่อมทอนซิลบวมหรือมีหนอง	1
ไม่มีอาการไอ	1
อายุ	
3-14 ปี	1
15-44 ปี	0
> 45 ปี	-1
รวมคะแนน	_____

*** อายุ < 3 ปี หากมีอาการควรส่งต่อแพทย์เพื่อพิจารณาการรักษาที่เหมาะสมเนื่องจากอุบัติการณ์โรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS น้อยมาก

ขนาดยาสำหรับรักษา GABHS Pharyngitis^(2,3)

Penicillin V	เด็ก: 250 มก. วันละ 2-3 ครั้ง
	ผู้ใหญ่: 250 มก. วันละ 4 ครั้ง หรือ 500 มก. วันละ 2 ครั้ง
Amoxicillin	50 มก./กก./วัน แบ่งให้วันละ 1-2 ครั้ง (ขนาดยาสูงสุด 1000 มก./วัน)
<i>หากแพ้ penicillin</i>	
Cephalexin [†]	20 มก./กก./ครั้ง วันละ 2 ครั้ง (ขนาดยาสูงสุด 500 มก./ครั้ง)
Clindamycin	7 มก./กก./ครั้ง วันละ 3 ครั้ง (ขนาดยาสูงสุด 300 มก./ครั้ง)
Roxithromycin ^(4, 5)	150 มก. วันละ 2 ครั้ง หรือ 300 มก. วันละ 1 ครั้ง
Clarithromycin	7.5 มก./กก./ครั้ง วันละ 2 ครั้ง (ขนาดยาสูงสุด 250 มก./ครั้ง)
Azithromycin	12 มก./กก. วันละ 1 ครั้ง (ขนาดยาสูงสุด 500 มก./วัน)

[†] เลี่ยงการใช้กรณีผู้ป่วยแพ้ยากลุ่ม penicillins แบบ Type-I Hypersensitivity เช่น Anaphylaxis, Urticaria, Angioedema

ระยะเวลาการรักษา 10 วัน
**ยกเว้น Azithromycin ระยะเวลาการรักษา 5 วัน

* กรณีประเมินแล้วได้คะแนน 2-3 คะแนน มีโอกาสเป็นไปได้ในการติดเชื้อร้อยละ 11-35 เกสัซกรควรประเมินคะแนนที่ได้ว่า มาจากการประเมินในข้อใด โดยพิจารณาความไวและความจำเพาะประกอบด้วย เช่นหากผู้ป่วยได้คะแนนจากต่อมทอนซิลบวมหรือมีหนอง ก็อาจพิจารณาให้ยาปฏิชีวนะที่เหมาะสมเนื่องจากมีความจำเพาะสูงถึงร้อยละ 85^(3,6)

อาจให้ยาบรรเทาอาการเจ็บคอด้วย Paracetamol หรือ NSAIDs

อาการเจ็บคอและโรคคอหอยอักเสบ

“อาการเจ็บคอ” เป็นอาการเด่นที่พบในโรคคอหอยอักเสบ (pharyngitis) ร้อยละ 80 ของโรคคอหอยอักเสบมีสาเหตุจากการติดเชื้อไวรัสซึ่งไม่ต้องใช้ยารักษา⁽¹⁾ และอีกไม่เกินร้อยละ 20 มีสาเหตุจากการติดเชื้อ group A β -hemolytic streptococcal (GABHS) ที่จำเป็นต้องใช้ยาต้านจุลชีพโดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนโรคไข้รูมาติก ผลลัพธ์ที่ได้รองลงไปคือช่วยลดอาการเจ็บคอซึ่งได้ผลไม่มากนัก (คือ ลดอาการเจ็บคอให้หายได้เร็วขึ้นกว่าไม่ใช้ยาเพียง 0.5 วัน) ดังนั้นหากจะใช้เพื่อลดอาการเจ็บคอจึงไม่เหมาะสมนัก ทั้งนี้เนื่องจากการใช้ยาต้านจุลชีพอย่างพร่ำเพรื่อจะก่อให้เกิดปัญหาเชื้อดื้อยาตามมา⁽⁷⁾

เภสัชกรควรแยกผู้ป่วยที่มี “อาการเจ็บคอ” ระหว่างที่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ GABHS และที่ไม่ได้มีสาเหตุจากการติดเชื้อ GABHS เพื่อเลือกจ่ายยาต้านจุลชีพให้กับผู้ป่วยที่มีการติดเชื้อได้อย่างสมเหตุผล (ดังแสดงในแผนภูมิ) หากต้องใช้ยาต้านจุลชีพควรเลือกชนิดยา ขนาดยาและระยะเวลาในการใช้ยาที่เพียงพอเพื่อให้เกิดการใช้ยาที่เหมาะสมมีประสิทธิภาพและความปลอดภัย

ข้อมูลต่อไปนี้เป็นทำให้หลักฐานเชิงประจักษ์ต่อการเลือกจ่ายยาต้านจุลชีพในโรคคอหอยอักเสบในประเด็นที่มีการปฏิบัติที่หลากหลายจนมีข้อสงสัยว่าควรปฏิบัติอย่างไร

1

ความถี่ในการให้ยาต่อวันของ Amoxicillin สำหรับโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ Group A β -haemolytic streptococcal (GABHS): หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกให้ยา

Penicillin เป็นยาที่ถูกแนะนำให้ใช้ในการรักษาโรคคอหอยอักเสบเฉียบพลันจากเชื้อ group A β -haemolytic streptococcal (GABHS) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1950 เพื่อป้องกันภาวะไข้รูมาติก ที่เป็นภาวะแทรกซ้อนที่สำคัญ⁽⁸⁾ โดยเฉพาะในเด็ก ยาทางเลือกแรกคือ penicillin V รับประทานวันละ 2-3 ครั้งเป็นระยะเวลา 10 วัน แต่เนื่องจากรูปแบบการรับประทานเช่นนี้อาจส่งผลถึงความร่วมมือในการใช้ยาของผู้ป่วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในผู้ป่วยเด็ก จึงได้มีการศึกษารูปแบบการรักษาอื่นๆ เพื่อเพิ่มความร่วมมือในการใช้ยา โดยเริ่มมีการให้ยา amoxicillin ซึ่งความครอบคลุมเชื้อแคบกว่าแต่มีค่าครึ่งชีวิตที่นานกว่า penicillin V อีกทั้งมีรสชาติที่ดีกว่า⁽⁹⁾

Amoxicillin
สำหรับโรคคอหอยอักเสบ
จากการติดเชื้อ GABHS :
ให้ยาแบบวันละ 1 ครั้ง
ได้หรือไม่ ?

การศึกษาของ Clegg HW. และคณะ⁽⁹⁾ ในปี ค.ศ.2006 ได้ทำการศึกษาในผู้ป่วยอายุ 3-18 ปีที่เป็นโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS เพื่อทดสอบความไม่ด้อยกว่า (Non-inferiority) ของการให้ยา amoxicillin ขนาดยา 750 หรือ 1000 มิลลิกรัม วันละ 1 ครั้ง กับการแบ่งให้เป็นขนาดยา 375 หรือ 500 มิลลิกรัม วันละ 2 ครั้ง (ขนาดยา 750 มิลลิกรัม หรือ 1000 มิลลิกรัม ต่อวัน สำหรับเด็กที่น้ำหนักตัวน้อยกว่า 40 กิโลกรัม และมากกว่า 40 กิโลกรัม ตามลำดับ) เป็นระยะเวลา 10 วัน พบว่าการให้ยา amoxicillin วันละ 1 ครั้งมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS ไม่ด้อยกว่าการได้รับยาวันละ 2 ครั้ง โดยผลไม่พึงประสงค์จากวิธีการให้ยาทั้งสองแบบไม่แตกต่างกัน

สรุปได้ว่าการให้ยา amoxicillin แบบวันละ 1 ครั้ง ได้ประสิทธิผลต่อการรักษาไม่ด้อยกว่าการให้ยาแบบวันละ 2 ครั้ง ในการรักษาโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS นอกจากนี้การให้ยา amoxicillin วันละ 1 ครั้ง ยังมีข้อดีในเรื่องความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยอีกด้วย

2

ระยะเวลาในการใช้ยาต้านจุลชีพเพื่อรักษาโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ Group A β -haemolytic streptococcal (GABHS): หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกใช้ยา

ในปี ค.ศ.2012 European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases (ESMID) และ Infectious Diseases Society of America (IDSA) แนะนำแนวทางการรักษาโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ group A β -haemolytic streptococcal (GABHS) ด้วยการใช้ยาต้านจุลชีพ เป็นระยะเวลา 10 วัน ยกเว้น azithromycin แนะนำให้ใช้ยา 5 วัน ทั้งนี้เพื่อกำจัดเชื้อแบคทีเรียออกจากร่างกายและป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนโรคไขรูมาติก⁽³⁾

ยาต้านจุลชีพที่ใช้
ในโรคคอหอยอักเสบ
จากการติดเชื้อ GABHS :
ควรให้ 5 วัน หรือ 10 วัน?

ข้อมูลสนับสนุนจากการศึกษาในปี ค.ศ.2005 ของ Casey JR. และคณะ⁽¹⁰⁾ แบบ meta-analysis เปรียบเทียบอัตราการกำจัดเชื้อแบคทีเรียในผู้ป่วยโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS ด้วยยาในกลุ่ม β -lactams หรือ macrolides ระยะเวลา 4-5 วันเปรียบเทียบกับการใช้ยา 10 วัน พบว่าการใช้ penicillin เป็นเวลา 5 วันให้ผลการกำจัดเชื้อแบคทีเรียด้อยกว่าการใช้ยา penicillin เป็นเวลา 10 วัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (OR 0.29, 95%CI 0.13-0.63) และพบว่าการใช้ macrolides (erythromycin, clarithromycin) เป็นเวลา 5 วัน ให้ผลการกำจัดเชื้อแบคทีเรียด้อยกว่าการใช้ยา กลุ่ม penicillin เป็นเวลา 10 วัน (OR 0.81, 95%CI 0.57-1.15) ในขณะที่ azithromycin ขนาด 12 มก./กก. ใช้เป็นระยะเวลา 5 วันให้ผลการกำจัดเชื้อแบคทีเรียเทียบเท่าการใช้ penicillin V เป็นเวลา 10 วัน⁽¹¹⁾

สรุปว่าการใช้ยา penicillin เป็นระยะเวลา 10 วันมีประสิทธิภาพในการกำจัดเชื้อแบคทีเรียในโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อ GABHS ได้ดีกว่าการใช้ยา penicillin หรือ macrolides (ยกเว้น azithromycin) ในระยะเวลา 5 วัน แต่มีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับการใช้ azithromycin เป็นระยะเวลา 5 วัน

“อาการเจ็บคอ” เป็นอาการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยมาหาการรักษา ผู้ป่วยบางส่วนมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการใช้ยาต้านจุลชีพในอาการเจ็บคอ มักเรียกหาต้านจุลชีพเพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ จนทำให้เกิดปัญหาการใช้ยาต้านจุลชีพอย่างไม่เหมาะสมและก่อให้เกิดปัญหาเชื้อดื้อยา⁽⁷⁾

เภสัชกรควรจัดการกับ “อาการเจ็บคอ” ให้ผู้ป่วยอย่างเหมาะสม “อาการเจ็บคอ” ในโรคคอหอยอักเสบที่มีสาเหตุจากการติดเชื้อ GABHS นั้น ยาต้านจุลชีพช่วยลดอาการเจ็บคอได้เพียงเล็กน้อย คือลดอาการเจ็บคอให้หายได้เร็วขึ้นกว่าไม่ใช้ยาเพียง 0.5 วัน “อาการเจ็บคอ” เป็นอาการที่หายเองได้ไม่ว่ามีสาเหตุทั้งจากการติดเชื้อ GABHS หรือไม่ได้ติดเชื้อ (เช่น โรคหวัด) แต่หากผู้ป่วยมีความไม่สบายมากจากอาการเจ็บคอ มียาทางเลือกอื่นที่จะช่วยบรรเทาอาการเจ็บคอได้ เช่น ยาบรรเทาอาการปวด paracetamol หรือยาในกลุ่ม NSAIDs⁽¹⁾ นอกจากนี้ “อาการเจ็บคอ” ที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อ GABHS เช่น อาการเจ็บคอในโรคหวัด อาจมีสาเหตุเป็นสมุนไพรรักษาหลายโรค เป็นต้น

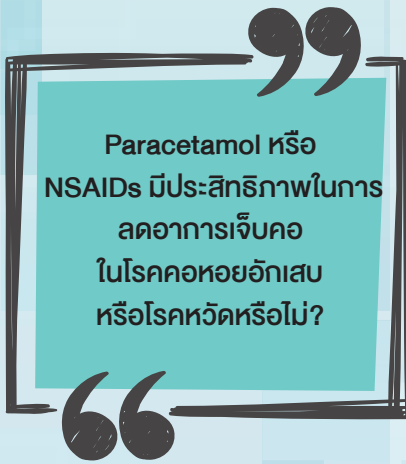
ข้อมูลต่อไปนี้เป็นกรให้หลักฐานเชิงประจักษ์ต่อการเลือกจ่ายยาเพื่อบรรเทา “อาการเจ็บคอ” ในโรคคอหอยอักเสบหรือโรคหวัด ควรเลือกจ่ายชนิดใด ในผู้ป่วยกลุ่มใด

3

ยาทางเลือกสำหรับบรรเทาอาการเจ็บคอในโรคคอหอยอักเสบหรือหวัด : หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกจ่าย

3.1) การใช้ยา Paracetamol หรือกลุ่ม NSAIDs เพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ

ในปี ค.ศ.2012 ESMID และ IDSA แนะนำการใช้ NSAIDs หรือ paracetamol ในการรักษาอาการเจ็บคอในโรคคอหอยอักเสบเฉียบพลันทั้งในกรณีที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียและที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย โดยใช้ในขนาดยาปกติในช่วงระยะเวลาสั้นๆ^(1,2) เนื่องจากยาในกลุ่ม NSAIDs มีฤทธิ์ในการลดไข้และต้านอักเสบด้วยกลไกการยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ Cyclooxygenase (COX) ที่เกี่ยวข้องกับการระบวมการอักเสบ ส่วนยา paracetamol ก็มีฤทธิ์ลดไข้ บรรเทาปวดเช่นกัน ยาทั้งสองชนิดจึงอาจมีประโยชน์ในการเลือกใช้เพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอที่มักเกิดร่วมกับโรคหวัดหรือโรคคอหอยอักเสบทั้งจากการติดเชื้อไวรัสและเชื้อแบคทีเรียโดยเฉพาะ group A β -haemolytic streptococcal (GABHS) มีข้อมูลการศึกษาที่ชี้ว่าเหล่านี้เพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอทั้งในกรณีที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียและเกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย

ในปี ค.ศ. 2000 Thomas M. และคณะ⁽¹²⁾ รวบรวมการศึกษา randomized controlled trial (RCT) จำนวน 66 การศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่ใช้ยาทางเลือกในการบรรเทาอาการเจ็บคอ พบว่า ในผู้ใหญ่ การใช้ยา ibuprofen ขนาด 200 มิลลิกรัมครั้งเดียว หรือ 400 มิลลิกรัมครั้งเดียว สามารถลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 2 ชั่วโมงได้ร้อยละ 32-47 และลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 4-6 ชั่วโมงได้ร้อยละ 70-80 เมื่อเทียบกับยาหลอก ส่วนในเด็กอายุ 3-12 ปี การใช้ยา ibuprofen ขนาด 10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ครั้งเดียวสามารถลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 2 ชั่วโมงได้ร้อยละ 25 เมื่อเทียบกับยาหลอก สำหรับการใส่ยา paracetamol ในขนาด 1,000 มิลลิกรัมครั้งเดียว หรือ 15 มิลลิกรัม/กิโลกรัมครั้งเดียว ลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 2-3 ชั่วโมง ได้ผลทั้งในผู้ใหญ่และเด็กร้อยละ 31-50 เมื่อเทียบกับยาหลอก

Bertin L. และคณะ⁽¹³⁾ ทำการศึกษาในเด็กอายุระหว่าง 6-12 ปี ที่เป็นโรคคอหอยอักเสบจากการติดเชื้อแบคทีเรีย พบว่าการให้ ibuprofen ขนาด 10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม วันละ 3 ครั้งเป็นระยะเวลา 2 วันร่วมกับยากลุ่ม penicillins สามารถลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 48 ชั่วโมง ได้ร้อยละ 56 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่ได้รับยาต้านจุลชีพเพียงอย่างเดียว ส่วนการใช้ยา paracetamol ในขนาด 10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม วันละ 3 ครั้งเป็นระยะเวลา 2 วันร่วมกับยากลุ่ม penicillins ลดอาการเจ็บคอหลังได้รับยา 48 ชั่วโมง ได้ร้อยละ 34 เมื่อเทียบกับกลุ่มที่ได้รับยาต้านจุลชีพอย่างเดียว

Perrort DA. และคณะ⁽¹⁴⁾ ทำการศึกษาในรูปแบบ meta-analysis เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลการลดอาการปวดระดับปานกลางถึงรุนแรงในเด็กอายุเฉลี่ยระหว่าง 9-14 ปี ระหว่างยา ibuprofen ขนาด 4-10 มิลลิกรัม/กิโลกรัม กับ paracetamol ขนาด 7-15 มิลลิกรัม/กิโลกรัม พบว่าประสิทธิภาพในการลดอาการปวดไม่แตกต่างกันทั้งที่ 2 ชั่วโมง (RR 1.14, 95%CI 0.82-1.58) และ 4 ชั่วโมง (RR 1.11, 95%CI 0.89-1.38) หลังจากได้รับยา

สรุปว่า NSAIDs (ibuprofen) และ paracetamol มีประสิทธิภาพในการลดอาการเจ็บคอได้ในโรคคอหอยอักเสบเฉียบพลันทั้งในกรณีที่เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรียและที่ไม่ได้เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย โดยอาจใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการปวดระดับปานกลางหรือรุนแรง โดยให้แบบเพียงครั้งเดียวหรือใช้หลายครั้งร่วมกับการให้ยาต้านจุลชีพในรายที่มีการติดเชื้อแบคทีเรีย

3.2) การใช้ฟ้าทะลายโจรเพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ (ในโรคหวัด)

ฟ้าทะลายโจรเป็นยาสมุนไพรในบัญชียาหลัก มีข้อบ่งชี้เพื่อใช้ในการบรรเทาอาการเจ็บคอและอาการของโรคหวัด มีกลไกในการบรรเทาอาการของโรคหวัดโดยการกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย มีฤทธิ์ในการต้านการอักเสบและลดไข้ ข้อมูลการศึกษาประสิทธิภาพของฟ้าทะลายโจรในการบรรเทาอาการของโรคหวัดรวมทั้งอาการเจ็บคอ เช่น

ฟ้าทะลายโจรมีประสิทธิภาพ
ในการลดอาการเจ็บคอ
ในโรคหวัดได้หรือไม่ ?

จากการศึกษาของ Saxena RC และคณะ⁽¹⁵⁾ ศึกษาในผู้ป่วยโรคหวัดที่ป่วยมาไม่เกิน 3 วัน พบว่า การใช้ฟ้าทะลายโจรที่เป็นรูปสารสกัดของ *Andrographis paniculata* ในขนาด 200 มก.ต่อวัน เป็นเวลา 5 วัน เทียบกับการไม่ใช้ยา ผลการเปรียบเทียบผลภายในแต่ละกลุ่ม : เมื่อเปรียบเทียบอาการในวันที่ 3 ของการใช้ยากับอาการในวันแรกของการใช้ยา พบว่าในทั้ง 2 กลุ่มผู้ป่วยมีอาการของโรคหวัดลดลง (ได้แก่ อาการไอ มีเสมหะ น้ำมูกไหล ปวดศีรษะ ใช้เจ็บคอ อ่อนเพลีย และปัญหาการนอนหลับ) แต่เมื่อเทียบอาการในวันที่ 5 ของการใช้ยากับวันที่ 3 ของการใช้ยา พบว่า ในกลุ่มไม่ใช้ยามีอาการดังกล่าวข้างต้นไม่ต่างจากเดิม ในขณะที่กลุ่มที่ได้ฟ้าทะลายโจรมีอาการต่างๆ ในวันที่ 5 ลดลงเมื่อเทียบกับวันที่ 3 จึงทำให้ผลการเปรียบเทียบระหว่าง 2 กลุ่มพบว่าฟ้าทะลายโจรมีผลทำให้มีอาการต่างๆ จากวันที่ 1 ถึงวันที่ 5 ลดลงได้มากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้ยา ซึ่งความแตกต่างพบเฉพาะในช่วงวันที่ 3 ถึง 5 เท่านั้น นั่นหมายถึงในช่วงวันที่ 1 ถึง วันที่ 3 อาการต่างๆ ของหวัดลดลงได้เองโดยไม่แตกต่างกันทั้งกลุ่มที่ใช้ยาและไม่ใช้ยา ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่า อาการของหวัดดีขึ้นได้เองแม้ไม่ใช้ยา แต่หลังจากวันที่ 3 อาการต่างๆ จะไม่ค่อยลดลงหรือลดลงได้น้อย ในขณะที่หากมีการใช้ฟ้าทะลายโจรอาจช่วยทำให้อาการต่างๆ ลดลงต่อเนื่องจากวันที่ 3 ถึงวันที่ 5 ส่วนผลไม่พึงประสงค์ที่พบทั้งในกลุ่มที่ใช้ยาฟ้าทะลายโจรและไม่ใช้ยา (6 และ 3 ราย ตามลำดับ) ได้แก่ ผื่นลมพิษ เลือดกำเดาไหล คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย และเชื้องูสุม อาการส่วนใหญ่หายเองได้โดยไม่ต้องใช้ยา

สรุปว่าการใช้ฟ้าทะลายโจรในผู้ป่วยโรคหวัด อาจช่วยให้อาการต่างๆ ของหวัด รวมทั้ง “อาการเจ็บคอ” ลดลงได้เร็วขึ้น โดยมีผลไม่พึงประสงค์จากยาน้อย

เอกสารอ้างอิง

1. Pelucchi C, Grigoryan L, Galeone C, Esposito S, Huovinen P, Little P, et al. Guideline for the management of acute sore throat. *Clinical microbiology and infection : the official publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases*. 2012;18 Suppl 1:1-28.
2. Shulman ST, Bisno AL, Clegg HW, Gerber MA, Kaplan EL, Lee G, et al. Clinical practice guideline for the diagnosis and management of group A streptococcal pharyngitis: 2012 update by the Infectious Diseases Society of America. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*. 2012;55(10):1279-82.
3. วิวัฒน์ ถาวรวัฒนยงค์ . แนวปฏิบัติในการจ่ายยาต้านจุลชีพอย่างสมเหตุผลในอาการหวัดเจ็บคอ ท้องเสีย และแผลสด. ใน: วิวัฒน์ ถาวรวัฒนยงค์, บรรณาธิการ. การใช้ยาสมเหตุผลในร้านยา (Rational Drug Use in Community Pharmacy: RDU Pharmacy). กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการใช้ยาสมเหตุผลในร้านยา; 2560.
4. Mira E, Benazzo M. A multicenter study on the clinical efficacy and safety of roxithromycin in the treatment of ear-nose-throat infections: comparison with amoxicillin/clavulanic acid. *Journal of chemotherapy (Florence, Italy)*. 2001;13(6):621-7..
5. Muller O. An open comparative study of azithromycin and roxithromycin in the treatment of acute upper respiratory tract infections. *The Journal of antimicrobial chemotherapy*. 1996;37 Suppl C:83-92.
6. Choby BA. Diagnosis and treatment of streptococcal pharyngitis. *American family physician*. 2009;79(5) : 383-90.
7. Costelloe C, Metcalfe C, Lovering A, Mant D, Hay AD. Effect of antibiotic prescribing in primary care on antimicrobial resistance in individual patients: systematic review and meta-analysis. *BMJ*. 2010;340.
8. Denny FW, Wannamaker LW, Brink WR, Rammelkamp CH, Jr., Custer EA. Prevention of rheumatic fever; treatment of the preceding streptococcal infection. *Journal of the American Medical Association*. 1950;143(2):151-3.
9. Clegg HW, Ryan AG, Dallas SD, Kaplan EL, Johnson DR, Norton HJ, et al. Treatment of streptococcal pharyngitis with once-daily compared with twice-daily amoxicillin: a noninferiority trial. *The Pediatric infectious disease journal*. 2006;25(9):761-7.
10. Casey JR, Pichichero ME. Metaanalysis of short course antibiotic treatment for group a streptococcal tonsillopharyngitis. *The Pediatric infectious disease journal*. 2005;24(10) : 909-17.
11. Cohen R. Defining the optimum treatment regimen for azithromycin in acute tonsillopharyngitis. *The Pediatric infectious disease journal*. 2004;23(2 Suppl):S129-34.
12. Thomas M, Del Mar C, Glasziou P. How effective are treatments other than antibiotics for acute sore throat? *The British journal of general practice : the journal of the Royal College of General Practitioners*. 2000;50(459):817-20.
13. Bertin L, Pons G, d'Athis P, Lasfargues G, Maudelonde C, Duhamel JF, et al. Randomized, double-blind, multicenter, controlled trial of ibuprofen versus acetaminophen (paracetamol) and placebo for treatment of symptoms of tonsillitis and pharyngitis in children. *The Journal of pediatrics*. 1991;119(5):811-4.
14. Perrott DA, Piira T, Goodenough B, Champion GD. Efficacy and safety of acetaminophen vs ibuprofen for treating children's pain or fever: a meta-analysis. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*. 2004;158(6):521-6.
15. Saxena RC, Singh R, Kumar P, Yadav SC, Negi MP, Saxena VS, et al. A randomized double blind placebo controlled clinical evaluation of extract of *Andrographis paniculata* (KalmCold) in patients with uncomplicated upper respiratory tract infection. *Phytomedicine : international journal of phytotherapy and phytopharmacology*. 2010;17(3-4):178-85.

แนวทางการใช้ยาต้านจุลชีพใน
โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน
Antibiotic Smart Use in Acute Diarrhea

บทนำ

โรคอุจจาระร่วง เป็นภาวะความเจ็บป่วยที่พบได้บ่อย ซึ่งสาเหตุอาจจากการติดเชื้อไวรัส แบคทีเรีย โปรโตซัว และปรสิต ส่วนใหญ่อาการจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและสามารถหายได้เองภายใน 1-2 วัน โดยไม่จำเป็นต้องใช้ยาต้านจุลชีพในการรักษา¹ นิยามของโรคอุจจาระร่วงมีความหลากหลาย โดยที่นิยมใช้ในทางระบาดวิทยาคือ มีอาการถ่ายเหลวหรือถ่ายเป็นน้ำมากกว่าหรือเท่ากับ 3 ครั้ง/วัน สามารถแบ่งประเภทของโรคตามระยะเวลาของการเกิดอาการได้เป็น 3 ประเภทคือ โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน โรคอุจจาระร่วงต่อเนื่อง และโรคอุจจาระร่วงเรื้อรัง นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะของผู้ป่วยเป็นโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวได้^{2,4} ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 นิยามของโรคอุจจาระร่วง

นิยาม	ความหมาย
โรคอุจจาระร่วง (diarrhea)	<ul style="list-style-type: none"> มีการเพิ่มปริมาณและความถี่ในการถ่ายอุจจาระจากปกติ^{2,4} หรือ มีการถ่ายเหลวหรือถ่ายเป็นน้ำมากกว่าหรือเท่ากับ 3 ครั้ง/วัน^{2,4} หรือ มีปริมาณอุจจาระมากกว่า 10 กรัม/กิโลกรัม/วัน ในเด็ก และมากกว่า 200 กรัม/วัน ในวัยรุ่นและผู้ใหญ่⁵
โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน (acute diarrhea)	มีอาการอุจจาระร่วงนานไม่เกิน 14 วัน ^{2,3}
โรคอุจจาระร่วงต่อเนื่อง (persistent diarrhea)	มีอาการอุจจาระร่วงนาน 14-30 วัน ^{2,3}
โรคอุจจาระร่วงเรื้อรัง (chronic diarrhea)	มีอาการอุจจาระร่วงนานเกิน 30 วัน ^{2,3}
โรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยว (traveler's diarrhea)	โรคอุจจาระร่วงในผู้เดินทางมาจากประเทศที่มีทรัพยากรสมบูรณ์ (resource rich setting) และเกิดอาการท้องร่วงระหว่างที่อยู่ในประเทศที่มีทรัพยากรจำกัด (resource limited setting)

แนวทางการรักษาโรคอุจจาระร่วง

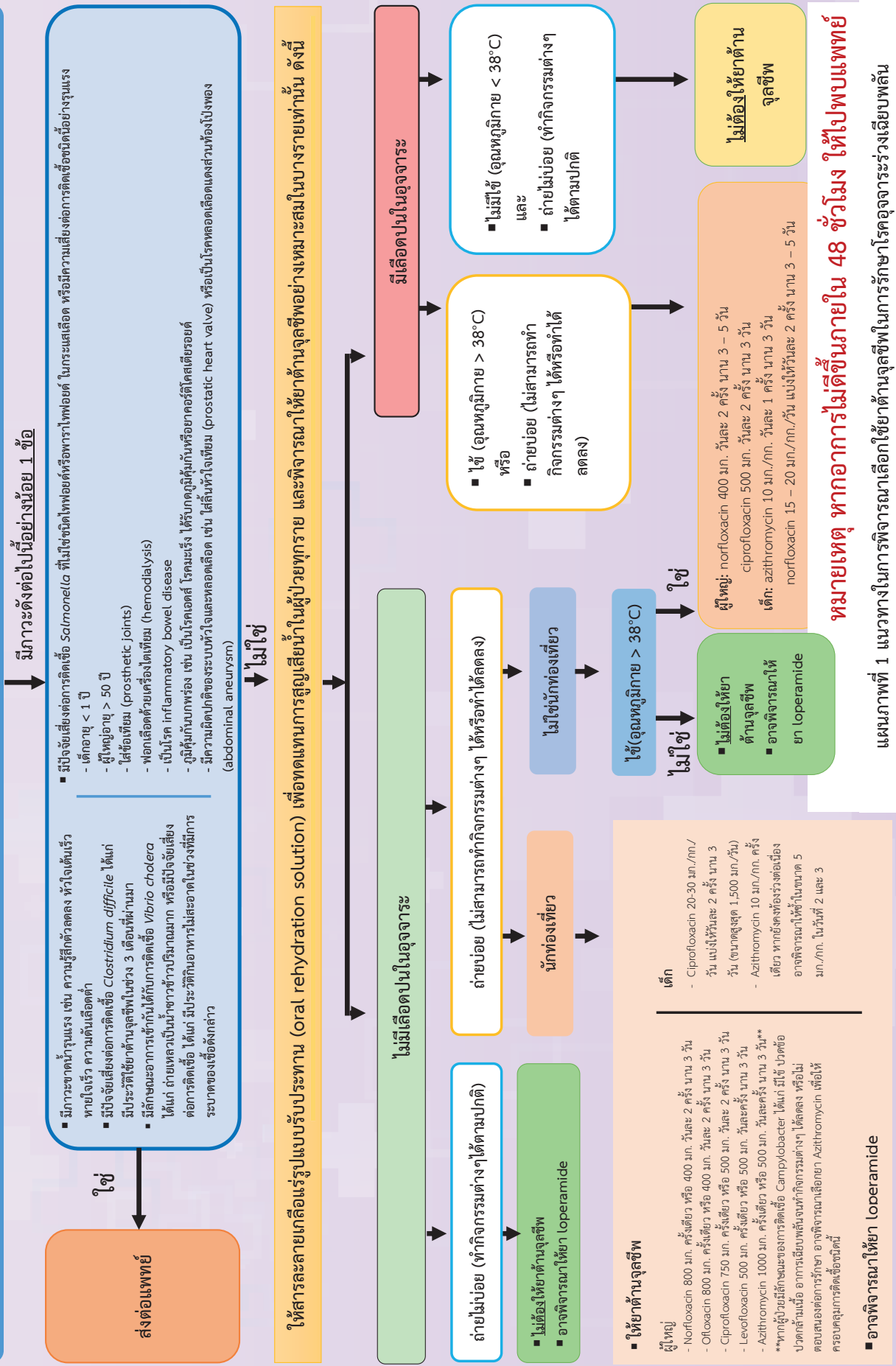
ประกอบด้วย การป้องกันภาวะทุพโภชนาการ การป้องกันและรักษาภาวะขาดน้ำ การบรรเทาอาการและการรักษาที่สาเหตุ¹ บทความนี้จะขอกล่าวเฉพาะการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันซึ่งเป็นชนิดที่ผู้ป่วยสามารถรักษาตนเองได้ด้วย การดูแลจากร้านยา ทั้งนี้เพื่อให้เภสัชกรร้านยาสามารถให้การดูแลผู้ป่วยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เนื้อหาที่นำเสนอจึงเน้น

(1) แนวทางในการแยกผู้ป่วยอุจจาระร่วงเฉียบพลันที่รุนแรงเพื่อการส่งต่อแพทย์ การแยกผู้ป่วยอุจจาระร่วงเฉียบพลันที่จำเป็นหรือไม่จำเป็นต้องให้ยาต้านจุลชีพเพื่อให้เกิดการใช้ยาต้านจุลชีพอย่างสมเหตุผล (ดังแผนภาพที่ 1)

(2) การดูแลผู้ป่วยเพื่อป้องกันภาวะทุพโภชนาการ การป้องกันและรักษาภาวะขาดน้ำ

(3) ยาทางเลือกบางชนิดที่อาจมีประโยชน์ต่อการรักษาอุจจาระร่วงโดยเสนอข้อมูลที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจเลือกจ่ายยา

ชักประวัติผู้ป่วยที่มาด้วยอาการอุจจาระร่วงเฉียบพลัน (นิยามดังแสดงในตารางที่ 1)

1

การป้องกันภาวะทุพโภชนาการ: หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกใช้ยา

ควรงดอาหาร หรือนมในผู้ป่วย อุจจาระร่วงหรือไม่?

การป้องกันภาวะทุพโภชนาการเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาโรคอุจจาระร่วง ไม่แนะนำให้งดอาหารในผู้ป่วยที่มีอาการอุจจาระร่วงเนื่องจากทำให้เกิดภาวะขาดสารอาหารได้โดยเฉพาะในเด็ก¹⁻⁶ เด็กควรได้รับประทานนมต่อ เนื่องจากพบว่าสามารถลดการเกิดภาวะแทรกซ้อนและลดอัตราการตายได้¹ โดยแนะนำให้เริ่มรับประทานนมหลังจากได้รับการแก้ไขภาวะขาดน้ำด้วยสารละลายเกลือแร่รูปแบบรับประทาน (oral rehydration solution; ORS) หรือการให้สารน้ำทางหลอดเลือดดำนาน 4-6 ชั่วโมง⁷ มีการศึกษาที่ให้ผู้ป่วยเด็กอุจจาระร่วงไม่รุนแรงได้รับอาหารประเภทต่างๆ ได้แก่ นมแม่⁸ นมผสมเจ้าจางและผสมปกติ อาหารเหลวจำพวกแป้งต่าง ๆ พบว่าการรับประทานอาหารไม่ได้ทำให้อาการ

อุจจาระร่วงแย่งลง^{9, 10} ข้อมูลจาก meta-analysis พบว่าการให้ผู้ป่วยเด็กอุจจาระร่วงได้รับอาหารเร็ว ช่วยทำให้โรคหายเร็วขึ้น 0.43 วัน นอกจากนี้ประโยชน์สำคัญที่ได้คือ ผู้ป่วยมีภาวะโภชนาการที่ดีกว่า¹¹ **แนวทางการให้อาหารแก่เด็กที่มีอาการอุจจาระร่วงแสดงดังตารางที่ 2**

สำหรับผู้ใหญ่ หากไม่มีอาการแสดงของภาวะขาดน้ำ ให้รับประทานอาหารได้ตามปกติ แต่ในกรณีที่มีอาการขาดน้ำปานกลางถึงรุนแรง ให้เริ่มรับประทานอาหารหลังจากที่ได้แก้ไขภาวะขาดน้ำด้วยสารละลายเกลือแร่รูปแบบรับประทานหรือการให้สารน้ำทางหลอดเลือดดำนาน 2-4 ชั่วโมง⁶

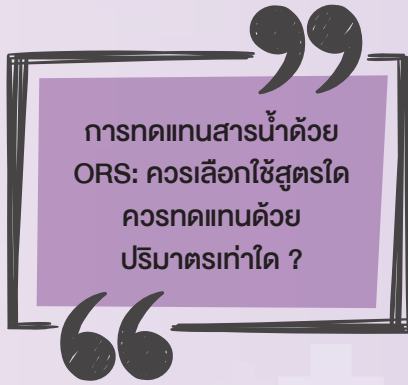
ตารางที่ 2 แนวทางการให้อาหารแก่เด็กที่มีอาการอุจจาระร่วง⁷ (ดัดแปลงจากเอกสารอ้างอิงที่ 7)

ประเภทของนมที่เด็กรับประทาน	คำแนะนำการเริ่มรับประทานอาหาร
เลี้ยงด้วยนมแม่	ให้ลูกดูดนมให้มากขึ้น
ไม่ได้เลี้ยงด้วยนมแม่ <ul style="list-style-type: none"> • เด็กอายุต่ำกว่า 6 เดือน 	กินนมผสมตามปกติ แต่แบ่งให้เด็กกินนมในปริมาณครึ่งหนึ่งของปกติ สลับกับ ORS ในปริมาณอีกครึ่งหนึ่ง โดยรวมแล้วได้ปริมาณรวมเท่ากับนมที่เคยกินตามปกติ
<ul style="list-style-type: none"> • เด็กอายุ 6 เดือนขึ้นไป 	- ให้อาหารที่มีประโยชน์โดยเตรียมเป็นอาหารเหลวที่ย่อยง่าย เช่น โจ๊ก ข้าวต้มผสมกับผัก ปลาต้ม เนื้อสัตว์ต้มเปื่อย ให้เด็กรับประทานในระหว่างที่ยังมีอุจจาระร่วง และให้เป็นอาหารพิเศษเพิ่มวันละ 1 มื้อ เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์หลังจากหายจากภาวะอุจจาระร่วงหรือจนกว่าเด็กจะมีน้ำหนักปกติ - ควรปรุงและบดหรือสับอาหารให้ละเอียด - พยายามให้เด็กกินอาหารให้ได้มากที่สุดเท่าที่ต้องการ - ให้กินกล้วยน้ำว้าสุกหรือน้ำมะพร้าวเพื่อเพิ่มแร่ธาตุโพตัสเซียม

หมายเหตุ : แนะนำให้เริ่มรับประทานนมหลังจากรักษาภาวะขาดน้ำด้วย ORS แล้ว 4 ชั่วโมง

2

การเลือกสูตร ORS และการกำหนดปริมาตรสารน้ำ ORS เพื่อรักษาและป้องกันภาวะขาดน้ำ : หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกใช้ยา

การป้องกันและรักษาภาวะขาดน้ำในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เนื่องจากสามารถลดอัตราการตายได้ ดังนั้นจึงต้องให้การทดแทนสารน้ำในผู้ป่วยอุจจาระร่วงทุกราย¹

สำหรับสูตรของ ORS แนะนำให้ใช้ ORS สูตรที่มีการลดออสโมลาริตี (reduced osmolality ORS) ซึ่งมีการลดออสโมลาริตีจาก 311 เป็น 245 มิลลิออสโมล/ลิตร การใช้ reduced osmolality ORS เมื่อเทียบกับการให้ ORS สูตรเดิม พบว่าสามารถลดปริมาณอุจจาระ จำนวนครั้งที่ถ่ายอุจจาระ อาการอาเจียน และลดความต้องการใช้สารน้ำทางหลอดเลือดดำได้อย่างมีนัยสำคัญ^{12, 13} มีโอกาสเกิดภาวะโซเดียมในเลือดสูงน้อยกว่าสูตรเดิม¹⁴ Reduced

osmolality ORS มีสัดส่วนของโซเดียมต่อกลูโคสเป็น 1 ต่อ 1 จึงทำให้กลูโคสช่วยให้การดูดซึมของโซเดียมเกิดได้ดีขึ้น¹ โดยสามารถใช้ได้กับผู้ป่วยทุกช่วงอายุและใช้ได้กับโรคอุจจาระร่วงทุกประเภทที่ภาวะขาดน้ำน้อยถึงปานกลาง⁶ และแนะนำให้หลีกเลี่ยงการใช้เกลือแร่สำหรับทดแทนการเสียเหงื่อหรือเครื่องดื่มชนิดอื่นๆ เนื่องจากทำให้อุจจาระร่วงเพิ่มมากขึ้น และเกิดภาวะโซเดียมในเลือดสูงได้¹

สำหรับปริมาตรของ ORS ให้พิจารณาตามความรุนแรงของภาวะขาดน้ำ หากผู้ป่วยมีภาวะขาดน้ำระดับน้อยถึงปานกลาง ต้องให้ ORS ในปริมาณสูงในช่วง 4 ชั่วโมงแรกเพื่อรักษาอาการขาดน้ำ (hydration therapy) หลังจากนั้นแก้ไขภาวะขาดน้ำได้แล้วจะให้ ORS ในปริมาณต่ำลงเพื่อเป็นการทดแทนการสูญเสียสารน้ำจากการถ่ายแต่ละครั้ง (maintenance fluid) ดังแสดงในตารางที่ 3 (กรณีผู้ป่วยมีภาวะขาดน้ำรุนแรงจำเป็นต้องส่งต่อแพทย์เพื่อให้สารน้ำทางหลอดเลือดดำ)¹⁵

ตารางที่ 3 : ขนาดของ ORS ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในเด็กและผู้ใหญ่^{1,15} (ดัดแปลงจากเอกสารอ้างอิงที่ 1 และ 15)

ความรุนแรงของ ภาวะขาดน้ำ	การรักษาภาวะขาดน้ำใน 4 ชั่วโมงแรก (Hydration therapy)						การทดแทนสารน้ำจาก การถ่ายแต่ละครั้ง (Maintenance fluid)
	อายุ < 4 เดือน	อายุ 4-11 เดือน	อายุ 12-23 เดือน	อายุ 2-4 ปี	อายุ 5-14 ปี	อายุ ≥ 15 ปี	
	น้ำหนัก < 5 กก.	น้ำหนัก 5-7.9 กก.	น้ำหนัก 8-10.9 กก.	น้ำหนัก 11-15.9 กก.	น้ำหนัก 16-29.9 กก.	น้ำหนัก ≥ 30 กก.	
ไม่มีภาวะขาดน้ำ	ไม่จำเป็นต้องให้ ORS ในการรักษาภาวะขาดน้ำ						น้ำหนัก < 10 กก. ให้ ORS 60-120 มล. ทุกครั้งที่มีการถ่าย หรืออาเจียน น้ำหนัก > 10 กก. ให้ ORS 120-240 มล. ทุกครั้งที่มีการถ่ายหรือ อาเจียน
มีภาวะขาดน้ำ น้อยถึงปานกลาง	200-400 มล.	400-600 มล.	600-800 มล.	800-1200 มล.	1200-2200 มล.	2200-4000 มล.	

หมายเหตุ

- พิจารณาน้ำหนักของ ORS ตามอายุหากไม่ทราบน้ำหนักของผู้ป่วย
- ปริมาณ ORS สำหรับรักษาภาวะขาดน้ำใน 4 ชั่วโมงแรก เท่ากับ 75 มล./กก.

3

ยาทางเลือกในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน: หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกใช้ยา

1. การใช้ Probiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน

ควรถามให้ Probiotic ร่วม
ในการรักษาโรคอุจจาระร่วง
เฉียบพลันหรือไม่?
ควรถามเลือกใช้กับผู้ป่วยกลุ่มใด?

Probiotic หรือเชื้อจุลินทรีย์ที่ยังคงมีชีวิต ถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูการทำงานของ normal flora ในลำไส้และลดการเจริญเติบโตของเชื้อที่เป็นสาเหตุของโรคอุจจาระร่วง^{1, 2} ในปี ค.ศ. 2014 สมาคมยุโรปว่าด้วยการแพทย์ด้านระบบทางเดินอาหาร ดับ และสารอาหารในเด็ก (ESPGHAN) แนะนำว่าอาจพิจารณาใช้ probiotic ประกอบด้วย *Lactobacillus GG*, *Saccharomyces boulardii*, *L. reuteri* DSM 17938 และ *L. acidophilus* LB (heat-inactivated) ร่วมกับการทดแทนการขาดน้ำในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในเด็ก¹⁶

ในปี ค.ศ. 2010 การศึกษา meta-analysis โดย Allen SJ และคณะ¹⁷ รวบรวมการศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพของ probiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน 63 การศึกษา (ผู้ป่วย 8,014 ราย) พบว่า probiotic ลดระยะเวลาของโรคได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ค่า mean difference (MD) เท่ากับ 24.8 ชั่วโมง (95% CI 15.9–33.6) และลดความถี่ของการถ่ายเหลวได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติโดย ค่า MD เท่ากับ 0.80 ครั้ง (95%CI 0.5-1.1) อย่างไรก็ตามการนำผลการศึกษามาใช้มีข้อจำกัดเนื่องจากการศึกษาต่าง ๆ ที่รวบรวมเข้าด้วยกันมีความแตกต่างของการศึกษามาก โดยส่วนใหญ่ศึกษาในเด็กและเป็นผู้ป่วยใน โดยมีเพียง 7 การศึกษาที่ทำในผู้ป่วยนอก และ probiotic มีหลากหลายชนิด ข้อมูลการศึกษาที่ศึกษาในผู้ป่วยโรคอุจจาระร่วงที่เป็นผู้ป่วยนอก และใช้ probiotic ชนิด *S. boulardii* ซึ่งเป็นชนิดที่มีจำหน่ายในประเทศไทย (มีผลิตภัณฑ์หลายชื่อการค้า) มีเพียง 2 การศึกษา ดังนี้

- ปี ค.ศ. 2002 Hafeez และคณะ ศึกษาในกลุ่มเด็กอายุ 6 เดือน ถึง 5 ปี ที่มีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำไม่มีเลือดปน อาการอยู่ในระดับความรุนแรงน้อยถึงปานกลาง โดยศึกษาการใช้ Lyophilized *S. boulardii* ขนาด 500 มิลลิกรัมต่อวัน นาน 6 วันร่วมกับ ORS เปรียบเทียบกับการใช้ ORS เดี่ยว พบว่า กลุ่มที่ใช้ Lyophilized *S. boulardii* มีความถี่ของการถ่ายอุจจาระในวันที่ 3 ของการรักษาลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและมีระยะเวลาเฉลี่ยของการเกิดโรคลดลง 1.1 วัน (95% CI [1.4 -0.24 วัน])¹⁸

- ปี ค.ศ. 2012 Villarruel และคณะ ศึกษาในเด็กที่มีอายุ 3 เดือนถึง 2 ปี ที่มีอาการถ่ายเหลวมาน้อยกว่า 48 ชั่วโมง ระดับความรุนแรงน้อยถึงปานกลางและไม่มีเลือดปน ศึกษาการใช้ *S. boulardii* ขนาด 250-500 มิลลิกรัม วันละ 2 ครั้ง นาน 6 วัน เปรียบเทียบกับยาหลอก พบว่ากลุ่มที่ได้ *S. boulardii* มีค่าเฉลี่ยของระยะในการเกิดโรคลดลง (52.08±24.57 ชั่วโมง vs 64.04±30.43 ชั่วโมง, 95% CI -28.13, -5.43) และถ่ายเป็นก้อนได้เร็วกว่ากลุ่มยาหลอกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 19 (39.48±23.09 ชั่วโมง vs 54.13±28.21 ชั่วโมง, 95% CI -25.40, -3.87)

ข้อมูลการศึกษาประสิทธิภาพของ probiotic เพื่อรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในผู้ใหญ่มีจำกัด²

โดยสรุป *S. boulardii* มีประสิทธิภาพในการรักษาอาการอุจจาระร่วงไม่มีเลือดปนที่มีความรุนแรงน้อยถึงปานกลางในเด็ก โดยสามารถลดระยะเวลาการเกิดโรค ลดความถี่ของการถ่ายอุจจาระและช่วยให้ถ่ายเป็นก้อนได้เร็วขึ้น แต่ประสิทธิภาพของ probiotic เพื่อรักษาโรคอุจจาระร่วงชนิดเฉียบพลันในผู้ใหญ่มีข้อจำกัด จึงไม่แนะนำการใช้ probiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในผู้ใหญ่²

2. การใช้ Prebiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน

ควรให้ Prebiotic ร่วมในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันหรือไม่?

Prebiotic คืออาหารที่ไม่สามารถย่อยได้ในร่างกายมนุษย์ แต่แบคทีเรียในลำไส้ใหญ่ ได้แก่ bifidobacteria และ/หรือ lactobacilli สามารถย่อยสลาย prebiotic ได้ ส่งเสริมให้สมดุลของแบคทีเรียในทางเดินอาหารกลับเป็นปกติ

มีการศึกษาเดี่ยวที่ศึกษาประสิทธิภาพของ polyphenol-based prebiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงชนิดเฉียบพลันที่ไม่มีไข้สูง ไม่มีอาเจียน ถ่ายปนเลือด หรือสูญเสียน้ำหนักอย่างรุนแรง ในเด็กและผู้ใหญ่จำนวน 300 ราย พบว่า กลุ่มที่ได้รับ prebiotic มีระยะเวลาเฉลี่ยของการถ่ายเหลวสั้นกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (10.5 ชั่วโมง และ 54 ชั่วโมง ตามลำดับ $P < 0.0001$) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นผลจากการศึกษาเดี่ยวที่มีคุณภาพ

ที่ไม่ดีนัก ไม่ระบุเกณฑ์การเลือกผู้ป่วยเข้าการศึกษา² ทำให้ไม่สามารถศึกษามาใช้กับประชากรทั่วไปได้ยาก ข้อมูลส่วนใหญ่จึงเสนอว่า ต้องรอการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้ prebiotic^{20, 21}

โดยสรุป ไม่สนับสนุนการใช้ prebiotic ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงทั้งในเด็กและผู้ใหญ่

3. การใช้ Activated charcoal ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงชนิดเฉียบพลัน

ควรให้ Activated charcoal ร่วมในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันหรือไม่?

ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับประสิทธิภาพ activated charcoal ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ ในแง่ของการลดปริมาณการถ่าย ระยะเวลาของการท้องเสีย หรือความถี่ของการถ่ายเหลวในเด็ก อย่างไรก็ตาม activated charcoal อาจมีข้อเสียได้แก่ ดูดซับสารอาหาร เอนไซม์ และยาต้านจุลชีพในลำไส้ และทำให้เกิดการสูญเสียสารน้ำในลำไส้รุนแรงมากขึ้นได้²²

โดยสรุป ไม่สนับสนุนการใช้ activated charcoal ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงทั้งในเด็กและผู้ใหญ่

4. การใช้ Bismuth subsalicylates ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน

ควรให้ Bismuth subsalicylates ร่วมในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันหรือไม่?

ปัจจุบันมีการแนะนำการใช้ bismuth subsalicylates ขนาด 30 มิลลิกรัม ทุก 30 นาที รวม 8 ครั้ง สำหรับรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในนักท่องเที่ยวนัก²³

Bismuth subsalicylates มีประสิทธิภาพในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในนักท่องเที่ยวนักโดยลดจำนวนการถ่ายเหลวได้ประมาณร้อยละ 50 และเพิ่มสัดส่วนของผู้ป่วยที่หายจากอาการอุจจาระร่วงเมื่อเปรียบเทียบกับยาหลอก²⁴ เมื่อเปรียบเทียบกับ loperamide พบว่า bismuth subsalicylates มี onset ช้ากว่า แต่มีประสิทธิภาพในการรักษาอาการอาเจียนมากกว่า²⁴ อย่างไรก็ตาม

bismuth subsalicylates มีส่วนประกอบของสารหลายชนิดที่อาจทำให้เกิดความเป็นพิษได้หากรับประทานมากเกินไป นอกจากนี้ ยาที่มี salicylate เป็นตัวยาสสำคัญซึ่งอาจเกิดอันตรกิริยากับยาต้านการแข็งตัวของเลือด ลดการดูดซึมยา tetracycline ทำให้คลื่นและอุจจาระสีเข้มขึ้น เกิด gout attack หรืออาจทำให้เกิดภาวะ salicylism โดยมีอาการคลื่นไส้ อาเจียน และ tinnitus ได้¹

โดยสรุป การใช้ bismuth subsalicylates ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวนัก สามารถทำให้ลดจำนวนครั้งในการถ่ายได้ แต่ระยะเวลาในการออกฤทธิ์ (onset) ช้ากว่า loperamide อาจพิจารณาใช้ bismuth ในผู้ป่วยที่มีอาการคลื่นไส้ อาเจียนเด่น

5. การใช้ loperamide ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน

ควรเลือกจ่าย loperamide ในผู้ป่วยอุจจาระร่วงเฉียบพลัน กลุ่มใด จึงจะเกิดประโยชน์ และปลอดภัยกับผู้ป่วย?

Loperamide ออกฤทธิ์กระตุ้น μ -opioid receptor ในทางเดินอาหาร ทำให้การบีบตัวของลำไส้ลดลง การเคลื่อนที่ของอุจจาระในลำไส้ช้าลง เพิ่มระยะเวลาการสัมผัสของอุจจาระกับลำไส้มากขึ้น ทำให้มีการดูดกลับน้ำได้มากขึ้น ส่งผลให้ลดการถ่ายอุจจาระลง¹

ACG (American College of gastroenterology) แนะนำให้ใช้ loperamide ทั้งใช้แบบเดี่ยวหรือใช้ร่วมกับยาด้านจุลชีพในการรักษาโรคอุจจาระร่วง ในนักท่องเที่ยว ซึ่งช่วยลดระยะเวลาของโรคอุจจาระร่วงและเพิ่มโอกาสหายจากโรค²

ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบที่ศึกษาประสิทธิภาพของยา loperamide ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยว มีการศึกษารูปแบบ RCT 2 การศึกษา เปรียบเทียบประสิทธิภาพของยา loperamide กับยาด้านจุลชีพ พบว่ายา loperamide มีประสิทธิภาพเท่ากับยาด้านจุลชีพในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวที่มีอาการถ่ายเหลวมากกว่าหรือเท่ากับ 3 ครั้งใน 24 ชั่วโมง โดยไม่มีการถ่ายเป็นเลือดหรือมีไข้ (อุณหภูมิร่างกายมากกว่า 39 องศาเซลเซียส)^{25, 26} และข้อมูลการศึกษาแบบ observational study ให้ผลในทำนองเดียวกันคือ การใช้ยาด้านจุลชีพไม่ได้ดีกว่าการใช้ loperamide ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวที่มีความรุนแรงน้อยหรือปานกลางซึ่งมีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำและไม่มีเลือดปน²⁶

ในปี ค.ศ. 2007 Charles D และคณะ ศึกษาประสิทธิภาพของยา loperamide ร่วมกับ azithromycin เปรียบเทียบกับการใช้ azithromycin เดี่ยว ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวซึ่งไม่มีเลือดปน พบว่า กลุ่มที่ได้รับยาสามารถลดระยะเวลาของอาการโรคอุจจาระร่วงได้มากกว่ากลุ่มที่ใช้ azithromycin เดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (11 ชั่วโมง, 34 ชั่วโมง ตามลำดับ $p = 0.0002$) นอกจากนี้ การใช้ยาทั้งสองอย่างยังลดจำนวนครั้งของการถ่ายภายใน 24 ชั่วโมงได้มากกว่าการใช้ยาเดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (1.2 ครั้ง, 3.4 ครั้ง ตามลำดับ $p < 0.0001$)²⁷ ในปี ค.ศ. 2008 การศึกษาแบบ meta-analysis โดย Riddle และคณะ พบว่าการใช้ยา loperamide ร่วมกับยาด้านจุลชีพมีอัตราการหายจากโรคที่ 24 และ 48 ชั่วโมง มากกว่าการใช้ยาด้านจุลชีพเดี่ยวอย่างมีนัยสำคัญ ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวซึ่งไม่มีเลือดปน โดยมีค่า odds ratios (OR) เท่ากับ 2.6 (95% CI 1.8-3.) และ 2.2 (95% CI 1.5-3.1) ตามลำดับ²⁸

ขนาดยา loperamide ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวคือ 4 มิลลิกรัม ตามด้วย 2 มิลลิกรัม ทุกครั้งหลังถ่าย ขนาดยาสูงสุด 16 มิลลิกรัม/วัน²³ แต่ไม่ควรใช้ loperamide ในเด็กอายุน้อยกว่า 2 ปี และไม่ควรใช้เป็นยาเดี่ยวในผู้ป่วยอุจจาระร่วงที่มีไข้สูงอุณหภูมิร่างกายมากกว่า 38 องศาเซลเซียสหรือถ่ายปนเลือด²⁹

โดยสรุป การใช้ loperamide ทั้งการใช้แบบเดี่ยวหรือการใช้ร่วมกับยาด้านจุลชีพในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในนักท่องเที่ยวที่ไม่มีเลือดปน สามารถทำให้อาการอุจจาระร่วงหายได้เร็วขึ้นและลดจำนวนครั้งในการถ่ายได้ โดยขนาดยาในการรักษาคือ รับประทานยา loperamide 4 มิลลิกรัม ตามด้วย 2 มิลลิกรัม ทุกครั้งหลังถ่าย ขนาดยาสูงสุด 16 มิลลิกรัม/วัน²³ แต่ไม่ควรใช้ loperamide ในเด็กอายุน้อยกว่า 2 ปี และไม่ควรใช้เป็นยาเดี่ยวในผู้ป่วยอุจจาระร่วงที่มีไข้สูง อุณหภูมิร่างกายมากกว่า 38 องศาเซลเซียสหรือถ่ายปนเลือด²⁹ ส่วนผู้ที่ยังคงมีอาการอุจจาระร่วงหลังการใช้ยา loperamide นาน 48 ชั่วโมงควรไปพบแพทย์¹

6. การใช้ธาตุสังกะสี (zinc) ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน

ควรให้ธาตุสังกะสี ในผู้ป่วยอุจจาระร่วงเฉียบพลันหรือไม่ ?

ธาตุสังกะสีมีบทบาทสำคัญใน metallo-enzymes, polyribosomes, เยื่อหุ้มเซลล์ และการทำงานของเซลล์ ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าธาตุสังกะสีมีหน้าที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของเซลล์และมีผลต่อการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ภาวะขาดธาตุสังกะสี (zinc deficiency) มักพบได้ทั่วไปในเด็กที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา ประเทศในแถบละตินอเมริกา แอฟริกา ตะวันออกกลาง รวมทั้งเอเชียใต้¹⁵

องค์การอนามัยโลกแนะนำให้เสริม zinc sulfate ในเด็กทุกรายที่เป็นโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันที่อาศัยอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา สำหรับเด็กที่มีอายุน้อยกว่า 6 เดือน ให้ในขนาด 10 มิลลิกรัมต่อวัน สำหรับเด็กที่มีอายุ 6 เดือนถึง 5 ปี ให้ขนาด 20 มิลลิกรัมต่อวัน รวมระยะเวลา 10-14 วัน³⁰

จาก meta-analysis ในปี ค.ศ. 2016 ของ Lazzarini M และคณะ ซึ่งรวบรวมการศึกษาแบบ RCT จำนวน 33 การศึกษา (จำนวนผู้ป่วย 10,841 คน) เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพของการให้ธาตุสังกะสีกับยาหลอก ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุ 1 เดือนถึง 5 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ทำในเอเชีย พบว่าในเด็กอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 6 เดือน การให้ธาตุสังกะสีเสริมในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันสามารถลดระยะเวลาของการมีอาการอุจจาระร่วงได้ประมาณ 0.5 วัน (mean differences (MD) เท่ากับ -11.46 ชั่วโมง, 95% CI -19.72, -3.19) และลดจำนวนเด็กที่ยังคงมีอาการอุจจาระร่วงที่วันที่ 7 ได้มากกว่ากลุ่มที่ได้ยาหลอก (RR เท่ากับ 0.73, 95% CI 0.61,0.88) ในเด็กที่มีอาการแสดงของภาวะทุพโภชนาการ การให้ธาตุสังกะสีเสริมลดระยะเวลาการเป็นโรคได้ประมาณ 1 วัน (MD เท่ากับ -26.39 ชั่วโมง, 95% CI -36.54, -16.23) สำหรับในเด็กอายุน้อยกว่า 6 เดือน พบว่าการให้ธาตุสังกะสีไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากผลการทดสอบทางสถิติไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่ได้ธาตุสังกะสีกับยาหลอก (ความแตกต่างของระยะเวลาการเป็นโรค (MD) เท่ากับ 5.23 ชั่วโมง, 95% CI -36.54,-16.23) และผู้ป่วยที่ยังคงมีอาการถ่ายเหลวที่ 7 วัน มี RR เท่ากับ 1.24, (95% CI 0.99,1.54) ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากจำนวนผู้ป่วยในการศึกษามีค่อนข้างน้อย³¹

สำหรับสถานการณ์ของภาวะขาดธาตุสังกะสีในประเทศไทย จากข้อมูลการสำรวจเด็กที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เด็กอายุ 4-6 เดือนและเด็กอายุ 6-12 ปี มีภาวะขาดธาตุสังกะสี ร้อยละ 25 และร้อยละ 57 ตามลำดับ³²

โดยสรุปการเสริมธาตุสังกะสีในการรักษาโรคอุจจาระร่วงในเด็กอาจช่วยให้อาการอุจจาระร่วงหายได้เร็วขึ้นแต่ไม่มากนัก แต่เนื่องจากประเทศไทยอาจเป็นพื้นที่ที่มีภาวะขาดสังกะสีในเด็ก จากข้อมูลการสำรวจเด็กที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า เด็กอายุ 4-6 เดือนและเด็กอายุ 6-12 ปี มีภาวะขาดธาตุสังกะสี ร้อยละ 25 และร้อยละ 57 ตามลำดับ³² ดังนั้นจึงอาจพิจารณาให้ธาตุสังกะสีเสริมสำหรับการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในเด็ก

สรุปแนวทางการรักษาและการใช้ยาทางเลือกในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์	
การป้องกันภาวะทุพโภชนาการ	แนะนำให้อาหารหรือนมต่อไปตามปกติทั้งในเด็กและผู้ใหญ่
การป้องกันและรักษาภาวะขาดน้ำ	แนะนำให้ทดแทนสารน้ำด้วยสูตร reduced osmolality ORS ในผู้ป่วยที่มีภาวะขาดน้ำน้อยถึงปานกลาง
Probiotic	อาจพิจารณาใช้ probiotic ชนิด <i>Saccharomyces boulardii</i> ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันไม่มีเลือดปนที่มีระดับความรุนแรงน้อยถึงปานกลางในเด็ก
Bismuth subsalicylates	อาจพิจารณาให้ในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในนักท่องเที่ยว
Loperamide	แนะนำสำหรับรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในนักท่องเที่ยว โดยอาจให้เป็นยาเดี่ยวหรือให้ร่วมกับยาต้านจุลชีพ
Zinc	อาจพิจารณาให้ธาตุสังกะสีเสริมในการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลันในเด็ก

เอกสารอ้างอิง

1. Fable P. Diarrhea, Constipation, and Irritable Bowel Syndrome. In: DiPiro JT, editor. Pharmacotherapy A Pathophysiologic Approach. 9th ed. New York: McGraw-Hill Education. p. 531-7.
2. Riddle MS, DuPont HL, Connor BA. ACG Clinical Guideline: Diagnosis, Treatment, and Prevention of Acute Diarrheal Infections in Adults. The American journal of gastroenterology. 2016;111(5):602-22.
3. Guerrant RL, Van Gilder T, Steiner TS, Thielman NM, Slutsker L, Tauxe RV, et al. Practice guidelines for the management of infectious diarrhea. Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America. 2001;32(3):331-51.
4. WHO. Diarrhoeal disease 2017 [cited 2017 June 25]. Available from: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs330/en/>.
5. Zella GC, Israel EJ. Chronic Diarrhea in Children. Pediatrics in Review. 2012;33(5):207-18.
6. Farthing M, Salam MA, Lindberg G, Dite P, Khalif I, Salazar-Lindo E, et al. Acute diarrhea in adults and children: a global perspective. Journal of clinical gastroenterology. 2013;47(1):12-20.
7. ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย. แนวปฏิบัติการรักษาโรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน [cited 2017 June 27]. Available from: <http://www.thaipediatrics.org/Media/media-20161222110358.pdf>.

8. Nalin DR. Effect on clinical outcome of breast feeding during acute diarrhoea. *British medical journal (Clinical research ed)*. 1985;290(6476):1217.
9. Santosham M, Foster S, Reid R, Bertrando R, Yolken R, Burns B, et al. Role of soy-based, lactose-free formula during treatment of acute diarrhea. *Pediatrics*. 1985;76(2):292-8.
10. Rees L, Brook CG. Gradual reintroduction of full-strength milk after acute gastroenteritis in children. *Lancet (London, England)*. 1979;1(8119):770-1.
11. Hjelt K, Paerregaard A, Petersen W, Christiansen L, Krasilnikoff PA. Rapid versus gradual refeeding in acute gastroenteritis in childhood: energy intake and weight gain. *Journal of pediatric gastroenterology and nutrition*. 1989;8(1):75-80.
12. Hahn S, Kim S, Garner P. Reduced osmolarity oral rehydration solution for treating dehydration caused by acute diarrhoea in children. *The Cochrane database of systematic reviews*. 2002(1):Cd002847.
13. Hahn S, Kim Y, Garner P. Reduced osmolarity oral rehydration solution for treating dehydration due to diarrhoea in children: systematic review. *BMJ (Clinical research ed)*. 2001;323(7304):81-5.
14. Alam NH, Yunus M, Faruque AS, Gyr N, Sattar S, Parvin S, et al. Symptomatic hyponatremia during treatment of dehydrating diarrheal disease with reduced osmolarity oral rehydration solution. *Jama*. 2006;296(5):567-73.
15. Organization WH. THE TREATMENT OF DIARRHOEA: A manual for physicians and other senior health workers 2005 [cited 2017 June 27]. 4th:[Available from: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43209/1/9241593180.pdf>].
16. Szajewska H, Guarino A, Hojsak I, Indrio F, Kolacek S, Shamir R, et al. Use of probiotics for management of acute gastroenteritis: a position paper by the ESPGHAN Working Group for Probiotics and Prebiotics. *Journal of pediatric gastroenterology and nutrition*. 2014;58(4):531-9.
17. Allen SJ, Martinez EG, Gregorio GV, Dans LF. Probiotics for treating acute infectious diarrhoea. *The Cochrane database of systematic reviews*. 2010(11):Cd003048.
18. The efficacy of *Saccharomyces boulardii* in the treatment of acute watery diarrhea in children: A multicentre randomized controlled trial. [cited 2017 June 27]. Available from: https://www.researchgate.net/publication/289662234_The_efficacy_of_Saccharomyces_boulardii_in_the_treatment_of_acute_watery_diarrhea_in_children_A_multicentre_randomized_controlled_trial.
19. Riaz M, Alam S, Malik A, Ali SM. Efficacy and safety of *Saccharomyces boulardii* in acute childhood diarrhea: a double blind randomised controlled trial. *Indian journal of pediatrics*. 2012;79(4):478-82.
20. Orel R, Rebersak LV. Clinical Effects of Prebiotics in Pediatric Population. *Indian pediatrics*. 2016;53(12):1083-9.
21. Noguera T, Wotring R, Melville CR, Hargraves K, Kumm J, Morton JM. Resolution of acute gastroenteritis symptoms in children and adults treated with a novel polyphenol-based prebiotic. *World journal of gastroenterology*. 2014;20(34):12301-7.
22. Treatment of diarrheal disease. *Paediatrics & Child Health*. 2003;8(7):455-8.
23. Taylor DN, Hamer DH, Shlim DR. Medications for the prevention and treatment of travellers' diarrhea. *Journal of travel medicine*. 2017;24(suppl_1):S17-s22.
24. Hill DR, Ericsson CD, Pearson RD, Keystone JS, Freedman DO, Kozarsky PE, et al. The practice of travel medicine: guidelines by the Infectious Diseases Society of America. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*. 2006;43(12):1499-539.
25. Ericsson CD, DuPont HL, Mathewson JJ, West M, Johnson PC, Bitsura JM. Treatment of traveler's diarrhea with sulfamethoxazole and trimethoprim and loperamide. *Jama*. 1990;263(2):257-61.
26. Laaveri T, Sterne J, Rombo L, Kantele A. Systematic review of loperamide: No proof of antibiotics being superior to loperamide in treatment of mild/moderate travellers' diarrhoea. *Travel medicine and infectious disease*. 2016;14(4):299-312.
27. Ericsson CD, DuPont HL, Okhuysen PC, Jiang ZD, DuPont MW. Loperamide plus azithromycin more effectively treats travelers' diarrhea in Mexico than azithromycin alone. *Journal of travel medicine*. 2007;14(5):312-9.
28. Riddle MS, Arnold S, Tribble DR. Effect of adjunctive loperamide in combination with antibiotics on treatment outcomes in traveler's diarrhea: a systematic review and meta-analysis. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*. 2008;47(8):1007-14.
29. Steffen R, Hill DR, DuPont HL. Traveler's diarrhea: a clinical review. *Jama*. 2015;313(1):71-80.
30. Sellen WUKaDW. Zinc supplementation in the management of diarrhoea 2011 [cited 2017 June 27]. Available from: http://www.who.int/elena/titles/bbc/zinc_diarrhoea/en/.
31. Lazzarini M, Wanzira H. Oral zinc for treating diarrhoea in children. *The Cochrane database of systematic reviews*. 2016;12:Cd005436.
32. Winichagoon P. Thailand nutrition in transition: situation and challenges of maternal and child nutrition. *Asia Pacific journal of clinical nutrition*. 2013;22(1):6-15.

แนวทางการใช้ยาต้านจุลชีพใน
แผลทั่วไป

Antibiotic Smart Use in Simple Wound

บทนำ

แผล คือ การที่ผิวหนัง และเนื้อเยื่อต่างๆ ได้รับความบาดเจ็บ (trauma) ทำให้เกิดการปริแยก หรือฉีกขาดของผิวหนังและเนื้อเยื่อปกติ แต่ร่างกายก็มีกระบวนการที่จะทำให้บาดแผลหายและให้มีการประสานผิวหนังให้กลับมาติดกันได้ ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของแผลตามความสะอาดของแผล ได้ดังนี้

1. **แผลสะอาด (clean wound)** หมายถึง แผลที่ไม่มีการติดเชื้อ ขอบเรียบ ไม่มีเนื้อตาย หรือแผลที่เคยมีสิ่งสกปรกติดอยู่แต่สามารถล้างออกได้ง่าย เนื้อเยื่อของแผลเป็นสีชมพูอมแดง ไม่มีลักษณะของการอักเสบบวมแดง

2. **แผลปนเปื้อน (contaminated wound)** หมายถึง บาดแผลที่มีสิ่งสกปรกติดอยู่ในบาดแผล เช่น เศษดิน ซึ่งไม่สามารถล้างออกได้อย่างทั่วถึง หรือบาดแผลซึ่งสัมผัสสิ่งสกปรกที่มีแบคทีเรียจำนวนมาก เช่น น้ำลาย หนอง มูลสัตว์ น้ำคร่ำ

3. **แผลติดเชื้อ (infected wound)** หมายถึง แผลที่มีการอักเสบลุกลามเป็นบริเวณกว้าง จากการติดเชื้อมีสิ่งแปลกปลอมหรือปนเปื้อนมาก อาจมีสิ่งขับหลังเป็นหนอง ซ้ำเลือดซ้ำหนองหรือเนื้อเยื่อตาย

สำหรับบทความนี้ผู้เขียนขอพูดถึงแผลเลือดออกแบบเฉียบพลัน คือ การที่ผิวหนังส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายถูกทำลายแบบเฉียบพลัน บาดแผลหายภายใน 6 สัปดาห์ ซึ่งลักษณะของแผลชนิดนี้ได้แก่ แผลถลอก (abrasion) (คือการที่ผิวหนังถูกทำลายเฉพาะส่วน superficial dermis แต่จะไม่ลงสู่ชั้นผิวหนังที่ลึกกว่านั้น) แผลฉีกขาดที่เกิดจากของไม่มีคม (laceration) และแผลฉีกขาดที่เกิดจากของมีคม (stab/cut)^{2,3}

ความเสี่ยงในการติดเชื้อของแผลสามารถพิจารณาได้หลายปัจจัย เช่น สาเหตุการเกิดแผล ขนาดแผล ความลึกของแผล และตำแหน่งของแผล โดยแผลที่มีโอกาสติดเชื้อมากกว่าปกติ^{4,5} ได้แก่

1. บาดแผลที่ได้รับการรักษาช้ากว่า 6 ชั่วโมง
2. บาดแผลที่มีสิ่งปนเปื้อน เช่น มีสิ่งสกปรกติดอยู่ในบาดแผล หรือบาดแผลซึ่งสัมผัสกับสิ่งสกปรกที่มีแบคทีเรียจำนวนมาก ได้แก่ น้ำลาย หนอง อุจจาระ มูลสัตว์
3. บาดแผลความยาวมากกว่า 5 ซม.
4. บาดแผลที่มีเนื้อตาย
5. บาดแผลที่เกิดจากการบาดเจ็บ
6. บาดแผลที่เท้า
7. บาดแผลในผู้ป่วยที่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง เช่น อายุมากกว่า 65 ปี มะเร็ง เบาหวาน รับประทานเคมีบำบัดหรือยาสเตียรอยด์

แนวทางการรักษาบาดแผลแบบเฉียบพลัน

การจัดการบาดแผลเฉียบพลันควรพิจารณาลักษณะของแผลที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ เนื่องจากแผลบางชนิดอาจจำเป็นต้องได้รับการรักษาโดยการผ่าตัดหรือเย็บปิดแผล ร่วมกับการให้วัคซีนป้องกันบาดทะยักสำหรับแผลที่ถูกของแหลมที่มึนแทงหรือวัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้าสำหรับแผลที่ถูกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมกัด ซึ่งลักษณะแผลดังกล่าวไม่สามารถจัดการได้ในร้านยา จึงจำเป็นต้องส่งผู้ป่วยพบแพทย์ แสดงดังแผนภูมิ

นอกจากนี้การป้องกันการติดเชื้อของแผลซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แผลหายเร็ว โดยแผลทุกชนิดควรได้รับการทำความสะอาดด้วยน้ำประปาที่สะอาด หรือน้ำเกลือปราศจากเชื้อ (normal saline)^{3,6} ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการใช้น้ำประปาที่สะอาด หรือน้ำเกลือปราศจากเชื้อทำความสะอาดบาดแผลฉีกทั่วไปและไม่ได้ให้ยาต้านจุลชีพ มีประสิทธิภาพในการป้องกันการติดเชื้อไม่แตกต่างกัน⁷ และการทำความสะอาดบาดแผลฉีกทั่วไปด้วยน้ำเกลือปราศจากเชื้อมีประสิทธิภาพในการป้องกันการติดเชื้อไม่แตกต่างจากการใช้ povidone iodine⁸ หากแผลมีสิ่งปนเปื้อนเยอะ อาจล้างแผลด้วยวิธี high-pressure irrigation คือบรรจุน้ำใส่กระบอกฉีดขนาด 30 – 60 มิลลิลิตร ร่วมกับเข็มเบอร์ 16 – 19 เพื่อชะล้างบาดแผลให้ทั่วถึง^{3,7}

สำหรับแนวทางการจัดการในผู้ป่วยที่มีแผล แสดงดังแผนภูมิ

ผู้ป่วยมาด้วยแผล

แผลทั่วไป (Simple wound)

แผลถลอก (abrasion) หรือแผลฉีกขาด ขนาดน้อยกว่า 5 ซม. (simple laceration) มีขอบเรียบ เกิดบาดแผลมานาน้อยกว่า 6 ชั่วโมง ทำความสะอาดแล้วไม่มีสิ่งสกปรกตกค้าง¹

แผลอื่นๆ ที่เป็น Non-simple wound ได้แก่

- แผลจากสัตว์หรือคนกัด (bite wound)
- แผลถูกของแหลมทิ่มแทง (puncture wound)
- แผลตัด ทะลุทะลวง (incision wound)
- กรณีอื่นๆ

มีปัจจัยเสี่ยงของการติดเชื้อดังต่อไปนี้ 1 ข้อ¹ หรือไม่มี

- แผลปนเปื้อนสิ่งสกปรก เช่น อูจจาระ น้ำคร่ำ
- แผลมีเนื้อตาย
- ผู้ป่วยมีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง เช่น มะเร็ง เบาหวาน รับประทานเคมีบำบัดหรือยาสเตียรอยด์

ส่งพบแพทย์

เพื่อพิจารณาการเย็บแผล การใช้วัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้า วัคซีนป้องกันบาดทะยัก

มี

ส่งพบแพทย์
เพื่อพิจารณา
การจัดการที่เหมาะสม*

ไม่มี

- ล้างแผลให้สะอาดด้วยน้ำเกลือปราศจากเชื้อหรือน้ำประปาสะอาด (โดยอาจใช้กระบอกฉีดขนาด 30 - 60 มล. ร่วมกับเข็มเบอร์ 16 - 19 เพื่อชะล้างบาดแผลให้ทั่วถึง)^{2,3}
- ไม่ต้องใส่ยาฆ่าเชื้อใดๆ ลงในบาดแผลที่ล้างสะอาด (เนื่องจากไม่มีหลักฐานว่ามีประโยชน์ แต่อาจทำลายเนื้อเยื่อทำให้แผลหายช้า)³

*การจัดการที่เหมาะสม เช่น การทำหัตถการ หรือ การให้ยาปฏิชีวนะที่เหมาะสม

1

การใช้ยาต้านจุลชีพในการป้องกันการติดเชื้อของแผลสะอาด หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกใช้ยา

• การใช้ยาต้านจุลชีพแบบรับประทานในการป้องกันการติดเชื้อของแผลสะอาด

Q: จำเป็นต้องให้ยาต้านจุลชีพ
เพื่อป้องกันการติดเชื้อ
“แผลท้าวไป” ที่ล้างสะอาด
แล้ว หรือไม่?

การศึกษา meta-analysis ของ Cummings และคณะ⁹ ที่ศึกษาการใช้ยาต้านจุลชีพแบบรับประทานหรือฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ในผู้ที่เป็แผลท้าวไปแบบแผลเปิดขนาดเล็กที่มือ (simple wound, hand lacerations) เกิดแผลภายใน 4-8 ชั่วโมง โดยผู้ป่วยไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง พบว่าผู้ป่วยที่ได้รับยามี้อัตรการติดเชื้อของแผลไม่แตกต่างจากผู้ป่วยที่ไม่ได้รับยา (ยาหลอก) (RR 1.16, 95%CI 0.77-1.78) ผลที่ได้สอดคล้องกับการศึกษาของ Roodsari และคณะ¹⁰ ที่ศึกษาการใช้ยาต้านจุลชีพชนิดรับประทานในผู้ที่เป็แผลเปิดสะอาดที่มือ (hand lacerations) เกิดแผลภายใน 12 ชั่วโมง ผู้ป่วยไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง พบว่าผู้ป่วยที่ได้รับยามี้อัตรการติดเชื้อของแผลไม่แตกต่างจากผู้ป่วยที่ไม่ได้รับยา

(อัตรการติดเชื้อในกลุ่มที่ใช้ยาและไม่ใช้ยาเป็นร้อยละ 7 และ ร้อยละ 4 ตามลำดับ) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการใช้ systemic antibiotic สำหรับแผลสะอาดขนาดเล็กและผู้ป่วยไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง ไม่มีประโยชน์ในการป้องกันการติดเชื้อ

• การใช้ topical antibiotics ในการป้องกันการติดเชื้อของแผลสะอาด

การศึกษาของ Langford และคณะ¹¹ ศึกษาการใช้ topical antibiotic ได้แก่ ยาครีมยา cetrimide/bacitracin/polymyxin B, ยาครีม povidone iodine เปรียบเทียบกับยาหลอก ในผู้ป่วยเด็กอายุ 5-12 ปีที่เป็แผลฉีกของผิวหนังที่ไม่ต้องพบแพทย์ (minor wound) ได้แก่ แผลข่วน ถลอก ฉีกขาด แผลงัด หรือแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกเล็กน้อย (minor burn) ทั้งหมด 177 บาดแผล พบว่า ในด้านอาการที่บ่งบอกการติดเชื้อของแผล (ได้แก่ อาการบวม แดง ร้อน ปวด) พบในกลุ่มที่ใช้ cetrimide/bacitracin/polymyxin B ร้อยละ 1.6 กลุ่มที่ใช้ยาครีม povidone iodine ร้อยละ 3 และกลุ่มยาหลอก ร้อยละ 12.5 โดยมีความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่ใช้ยาต้านจุลชีพกับกลุ่มยาหลอกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) แต่ผลการเพาะเชื้อเพื่อหาการติดเชื้อ (microbiologic infection) พบว่าไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่ได้ยาและไม่ได้อะไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดคือ ใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่างน้อย และบริษัทยามีส่วนในการออกแบบการศึกษาจึงอาจส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา การใช้ข้อมูลจากการศึกษานี้ควรทำด้วยความระมัดระวัง

จากข้อมูลการศึกษาการใช้ยาต้านจุลชีพในการป้องกันการติดเชื้อแผลสะอาดดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับอัตรการติดเชื้อของแผลสะอาดที่ไม่มีเนื้อตายและไม่มีสิ่งสกปรกในแผล ซึ่งพบว่าอัตรต่ำกว่าร้อยละ 5⁵ จึงไม่แนะนำให้ใช้ยาต้านจุลชีพทั้งชนิดรับประทานหรือยาทาภายนอกเพื่อป้องกันการติดเชื้อสำหรับแผลสะอาด แผลเปิดขนาดเล็กที่มือ (hand lacerations) ที่เกิดภายใน 12 ชั่วโมง ในผู้ป่วยที่ไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง (เช่น โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน ผู้ที่ได้รับยาเคมีบำบัด หรือยากดภูมิคุ้มกัน เป็นต้น)

2

การให้ยาต้านจุลชีพในการป้องกันการติดเชื้อของแผลสะอาด หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อการตัดสินใจเลือกให้ยา

Q: การให้ยาต้านจุลชีพ
เพื่อป้องกันการติดเชื้อ
“แผลปนเปื้อน”?

สำหรับบาดแผลที่มีสิ่งสกปรกปนเปื้อนจะมีความเสี่ยงในการติดเชื้อ 2 เท่าเมื่อเทียบกับแผลสะอาด (RR 2.0, 95% CI 1.2-3.4)⁵ โดยการศึกษาของ Sirijatuphat และคณะ¹² ในประเทศไทย เพื่อศึกษาชนิดของเชื้อแบคทีเรียที่พบในแผลปนเปื้อนที่เกิดจากการบาดเจ็บเฉียบพลัน พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากการปนเปื้อนดินร้อยละ 62.9 ปนเปื้อนสารคัดหลั่ง อุจจาระ หรือปัสสาวะ ร้อยละ 12 ซึ่งเชื้อแบคทีเรียส่วนใหญ่ที่พบ ได้แก่ แบคทีเรียกลุ่ม Enterobacteriaceae ร้อยละ 34.8, *Staphylococcus aureus* ร้อยละ 21.8, *Streptococcus* spp ร้อยละ 8.7 และเชื้อแบคทีเรียหลายชนิดร่วมกัน ร้อยละ 10.3

สำหรับข้อมูลการศึกษาการศึกษาการให้ยาต้านจุลชีพในการป้องกันการติดเชื้อในแผลปนเปื้อน พบการศึกษาของ Ghafouri และคณะ¹³ เพียงการศึกษาเดียว โดยในการศึกษานี้มีการใช้ยา cephalexin 500 มิลลิกรัม รับประทานวันละ 4 ครั้ง ระยะเวลา 2 วัน เทียบกับการใช้ระยะเวลา 5 วัน ในผู้ที่มีแผลปนเปื้อนที่เกิดจากการบาดเจ็บเฉียบพลันที่เกิดภายใน 12 ชั่วโมงและต้องได้รับการปิดบาดแผล (ทุกคนได้รับการทำความสะอาดแผลด้วยน้ำเกลือ 1 ลิตร ร่วมกับ providone iodine และได้รับการปิดแผลด้วยวิธีปราศจากเชื้อ) โดยผู้ป่วยต้องไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง โรคตับ โรคไต หรือเบาหวาน พบว่า การให้ยา cephalexin เป็นระยะเวลา 2 วันมีประสิทธิภาพในการป้องกันการติดเชื้อไม่แตกต่างจากการให้ยา 5 วัน (อัตราการติดเชื้อ ร้อยละ 8.57 และ 7.14 ตามลำดับ)

จากข้อมูลการศึกษาข้างต้น จึงแนะนำให้ส่งต่อผู้ป่วยที่มีแผลปนเปื้อนสิ่งสกปรก เช่น อุจจาระ น้ำคร่ำ ที่ล้างออกยาก พบแพทย์ ณ สถานพยาบาลต่างๆ เพื่อทำความสะอาดสิ่งปนเปื้อนในแผลอย่างถูกวิธี ปิดแผลด้วยวิธีปราศจากเชื้อ และให้ยาต้านจุลชีพ cephalexin 500 มิลลิกรัม รับประทานวันละ 4 ครั้ง ระยะเวลา 2 วัน เพื่อป้องกันการติดเชื้อในแผลปนเปื้อนที่เกิดภายใน 12 ชั่วโมงและผู้ป่วยไม่มีภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง โรคตับ โรคไต หรือเบาหวาน หากมีความจำเป็นต้องจ่ายยาต้านจุลชีพในร้านยาแก่ผู้ป่วยกลุ่มนี้ เกสซ์ควรเน้นย้ำให้ผู้ป่วยตระหนักถึงความสำคัญของการทำความสะอาดแผล และปิดแผลด้วยวิธีปราศจากเชื้อรวมทั้งให้สังเกตอาการแสดงของแผลติดเชื้ออย่างใกล้ชิด เช่น แผลบวม แดง มีหนอง เป็นต้นและแนะนำให้ผู้ป่วยไปพบแพทย์ถ้ามีอาการดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

1. Worster B, Zawora MQ, Hsieh C, et al. Common Questions About Wound Care. *Am Fam Physician*. 2015; 91(2): 86-92
2. Strecker-McGraw MK, Jones TR, Baer DG. Soft Tissue Wounds and Principles of Healing. *Emerg Med Clin N Am*. 2007; 25: 1-22
3. Singer AJ, Dagum AB. Current Management of Acute Cutaneous Wounds. *N Engl J Med* 2008; 359: 1037-46
4. Stamou SC, Maltezou HC, Psaltopoulou T, et al. Wound infections after minor limb lacerations: risk factors and the role of antimicrobial agents. *J Trauma*. 1999; 46(6): 1078-81
5. Quinn JV, Polevoi SK, Kohn MA. Traumatic lacerations: what are the risks for infection and has the 'golden period' of laceration care disappeared? *Emerg Med J*. 2014; 31: 96-100
6. Nakamura Y, Daya M. Use of Appropriate Antimicrobials in Wound Management. *Emerg Med Clin N Am*. 2007; 25: 159-176
7. Moscati RM, Mayrose J, Reardon RF, et al. A multicenter comparison of tap water versus sterile saline for wound irrigation. *Acad Emerg Med*. 2007; 14(5): 404-9
8. Dire DJ, Welsh AP. A comparison of wound irrigation solutions used in the emergency department. *Ann Emerg Med*. 1990; 19(6): 704-8
9. Cummings P, Del Beccaro MA. Antibiotics to Prevent Infection of Simple Wounds: A Meta-Analysis of Randomized Studies. *Am J Emerg Med*. 1995; 13(4): 396-400
10. Roodsari GS, Zahedi F, Zehtabchi S. The risk of wound infection after simple hand laceration. *World J Emerg Med*. 2015; 6(1): 44-7
11. Langford JH, Artemi P, Benrimoj SI. Topical antimicrobial prophylaxis in minor wounds. *Ann Pharmacother*. 1997; 31: 559-63
12. Sirijatuphat R, Siritongtaworn P, Sripojtham V, et al. Bacterial contamination of fresh traumatic wounds at Trauma Center, Siriraj Hospital, Bangkok, Thailand. *J Med Assoc Thai*. 2014; 97 Suppl3: S20-5
13. Ghafouri HB, Bagheri-Behzad B, Yasinzadeh MR, et al. Prophylactic Antibiotic Therapy in Contaminated Traumatic Wounds: Two Days versus Five Days Treatment. *Bioimpacts*. 2012; 2(1): 33-37

รายนามผู้เขียนและผู้เรียบเรียง

พศ.ดร.กณ.มาลี	โรจน์พิบูลสภิตย์
พศ.ดร.กณ.ณัฐาศิริ	ฐานะวาทน์
พศ.ดร.กณ.สุทธิพร	ภัทรชยากุล
ดร.กณ.สิริมา	สิตะรุโ
อ.กณ.อรรธรณ	แซ่ลิม
อ.กก.ทวิศักดิ์	มณิโรจน์
อ.กก.ชุตีพันธุ์	เจริญดาชัย
ภาควิชาเภสัชกรรมคลินิก คณะเภสัชศาสตร์	
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	

ບັນທຶກ

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

ບັນທຶກ

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

ບັນທຶກ

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

RDU PHARMACY
EAGLE

จัดทำโดย

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ / สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา
ชมรมเภสัชกรชุมชนจังหวัดสงขลา / ชมรมร้านขายยาจังหวัดสงขลา
สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข

